

LAURENCE REES

TAMMI

"Tämä järkyttävä kirja
on ajankohtainen,
merkityksellinen
ja tärkeä."

Professori
Sir Ian Kershaw

Natsin mieli

12 VAROITUSTA
HISTORIASTA

LAURENCE REES

Natsin mieli

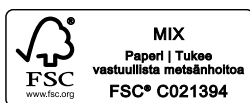
Suomentanut Tähti Schmidt

TAMMI

HELSINKI

Suomentaja kiittää Outokummun Vanhan kaivoksen residenssiä.

Ensimmäinen painos

Englanninkielinen alkuteos *The Nazi Mind. Twelve Warnings from History*

Copyright © LR History Limited, 2025

Suomenkielinen laitos © Tähti Schmidt ja Tammi 2025

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-7027-2

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@tammi.fi

Sisällysluettelo

Kuvaluettelo	9
Esipuhe	11
Johdanto	13
1. Salaliittoteorioiden viljely	23
2. Me ja muut -ajattelu	53
3. Johtajan sankaruus	81
4. Nuorison turmeleminen	109
5. Valtaeliitin kanssa vehkeily	127
6. Kansalaisoikeuksien polkeminen	158
7. Uskon hyödyntäminen	189
8. Vihollisten merkitys	220
9. Vastarinnan nujertaminen	252
10. Rasismiin yllyttäminen	282
11. Tappamisen etäännyttäminen	306
12. Pelon lietsonta	339
Jälkikirjoitus	376
Kaksitoista varoitusta	394
Kiitokset	406
Viitteet	409
Hakemisto	461

Oliverille

Kuvaluettelo

1. Ihmisjoukot juhlivat Münchenissä Saksan lähtöä ensimmäiseen maailmansotaan
2. Saksalaissotilaita kuolee ensimmäisessä Marnen taistelussa
3. Adolf Hitler sotilaana
4. Hermann Göring
5. Tykistökranaatti osuu saksalaiseen tykkiryhmään
6. Ernst Röhm
7. Paul von Hindenburg ja Erich Ludendorff
8. Saksalaiset vallankumoukselliset ajavat Brandenburgin portin ohi
9. Freikorps-ryhmä Werdenfels marssii Münchenissä
10. Heinrich Himmler
11. Joseph Goebbels
12. Adolf Hitler Landsbergin vankilassa
13. Hitlerin mukavat vankilaolot
14. Sekalainen joukko natseja 1920-luvun alussa
15. Hitler puhuu natsikokouksessa vuonna 1925
16. Hitlerjugendin poikia kuorma-auton lavalla
17. Saksan tyttöliiton jäseniä
18. Telmintää voimistelu- ja urheilujuhllilla
19. Vaalimainoksia Berliinissä
20. Saksan aristokraattien eliittiä
21. Hitler pitää vaalipuhetta
22. Hitler puristaa presidentti Hindenburgin kättä
23. Hindenburg ja Hitler yhteisessä julisteessa
24. Valtiopäivätalon tuhopoltto
25. Vankeja pakkotyössä Dachaun keskitysleirillä

26. Natsijulmuuksia vastustavien joukkokokous
27. Natsien järjestämä juutalaisten liikkeiden boikotti
28. Natsikalenterin kannessa ihanteiden mukainen perhe
29. Natsit vastustavat vammaisista huolehtimisen kustannuksia
30. Hitler ajaa Weniin riemuitsevien joukkojen halki
31. Juutalaisia pakotetaan jynssäämään katuja
32. Hitler tapaamassa saksalaisjoukkoja Puolassa
33. Natsien Puolan-miehitys
34. Kenraali Johannes Blaskowitz
35. Georg Elser
36. Hitler ylentää johtavia kenraalejaan
37. Horst Schumann
38. Irmfried Eberl
39. Tappajaryhmä murhaamassa siviilejä
40. Natsien propagandaelokuva *Jud Süß (Vallanhimo)*
41. *Münchhausen*, natsien viihde-elokuva
42. Münsterin piispa Clemens von Galen
43. Hitlerin reaktio Galenin protestiin
44. Göring, Goebbels, Himmler ja Martin Bormann
45. Juutalaisia saapumassa Auschwitz-Birkenaun leirille
46. Auschwitzin natsihenkilökuntaa
47. Kaksi iäkkäämpää saksalaismiestä Berliinin raunioissa
48. Joukkohauta Bergen-Belsenin keskitysleirillä

Kuvalähteet

Kuvat 1, 5, 6, 7, 15, 20, 21, 42 Bridgeman Images; kuvat 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 22, 23, 26, 30, 31, 34, 38, 40, 48 Getty Images; kuvat 8, 16, 24, 25, 28, 29, 35, 36, 39, 40, 43, 45, 46, 47 Alamy; kuva 44 Bayerische Staatsbibliothek München/Bildarchiv.

Esipuhe

Vuoteen 1933 saakka elämä oli ollut oikein hauskaa ja mukavaa. Mutta kun Hitler tuli valtaan, samassa talossa asuvat lapset lakkasivat puhumasta kanssamme, alkoivat heittää meitä kivillä ja nimitellä meitä. Emmekä me saattaneet käsittää, mitä olimme tehneet ansaitaksemme tämän. Kysymys kuului alati: miksi?¹

Lucille Eichengreen, hampurilaisen juutalaisperheen jäsen, joka toimitettiin Auschwitziin vuonna 1944

Olin saanut hyvin katolisen kasvatuksen, eikä minun päähäni mahtunut, että mitään [tämänkaltaista] pahaa voisi tapahtua [— —]. Se ei kuulunut meidän elämänkokemuksemme piiriin [— —]. Leirillä kokemani jälkeen ei ole enää arvoja [— —]. Se ahdisti minua hirveästi, ajoi itsemurhan partaalle.²

Mieczysław Brożek, Krakovan Jagellon yliopiston apulaisprofessori, joka toimitettiin Dachauin keskitysleirille vuonna 1940

Meillä kotona oli koiria, mutta emme me ikinä kohdelleet niitä yhtä julmasti kuin fasistit meitä [— —]. Mietin jatkuvasti: ”Mikä tekee näistä ihmisistä niin julmia?”³

Vasyl Valdeman, ukrainanjuutalainen, joka joutui näkemään, kuinka natsit veivät hänen kotikylänsä asukkaita murhattavaksi vuonna 1941

Miksi natsit tekivät karmeita rikoksiaan? Kuinka oli mahdollista, että sivistyskansaan kuuluvat ihmiset syyllistyivät historian pahimpiin julmuuksiin?⁴ Mikä merkitys tällä hirvittävällä menneisyydellä on meille nykypäivänä? Näihin kysymyksiin tämä kirja pyrkii antamaan vastauksia.

Mutta vaikka tässä teoksessa keskitytäänkin natsien mieleen, emme milloinkaan saa unohtaa niiden kärsimystä, jotka natsit pyrkivät tuhoamaan.

Johdanto

Elämäni ensimmäisen natsien eliittijoukkoihin, Waffen-SS:ään¹ kuuluneen miehen tapasin vuonna 1990 ollessani Itävallassa taustoittamassa tv-dokumenttia. Kokemus oli omalaatuinen.

Mies oli älykäs ja miellyttävä, eikä ollut lainkaan vaikea käsittää, että hän oli luonut uran ja päässyt johtavaan asemaan saksalaisen autonvalmistajan leivissä; mutta lounaan mittaan sain pian huomata, että vaikka hän pärjäsikin erinomaisen hyvin nykyajassa, hänen näkemyksensä menneestä oli pelkkää fantasiaa, vaihtoehtoista historiankirjoitusta, jossa Kolmas valtakunta oli ollut kultakautta, jossa sota ei ollut ollut saksalaisten syytä ja jossa juutalaiset olivat olleet ongelma, joka oli täytynyt ratkaista tavalla tai toisella. Hänen kahdeksanvuotinen vankeutensa Stalinin gulagissa heti sodan jälkeen oli vain vahvistanut hänen näkemystään, että natsit ansait-sivat kiitosta yrityksestään suojella Eurooppaa ”bolševismin vitsaukselta”. Kahvitellessamme hän kertoi suostuneensa tapaamaan minut, koska ihaili brittejä, vaikka katsoikin Churchillin tehneen ”hirveän virheen”, kun ei ollut pyrkinyt liittoutumaan natsi-Saksan kanssa, sillä silloin ”olisimme molemmat voineet hallita maailmaa”.

Tuosta lounaasta saakka olen koettanut päästä perille siitä, kuinka hänen kaltaisensa sivistynyt ihminen saattoi vielä pitkään sodan päätymisen jälkeenkin nähdä asiat noin. Ja pyrkiessäni tähän tavoitteeseen olen vuosien mittaan tavannut satoja muitakin Kolmannen valtakunnan kokeneita.

Historiantutkijan on toki erittäin tärkeää tutkia arkistomateriaalia, ja silti täytyy sanoa, että eniten ymmärtämystäni on muokannut se, että olen tavannut tapahtumat omakohtaisesti kokeneita ihmisiä.² Tätä etuoikeutta ei enää tarjoudu kenellekään, sillä lähes kaikki viimeisten

kolmenkymmenen vuoden aikana tutkimamme ja haastattelemamme ihmiset ovat nyttemmin kuolleet.³

1990-luvulla työskentelin useita vuosia television dokumenttisarjan parissa ja kirjoittaen kirjaa, jolle annoin nimeksi *The Nazis: A Warning from History*. Tarkoittamani ”varoitusta” oli yleisluontoinen, se oli saanut innoituksensa saksalaiselta filosofi Karl Jaspersilta, joka sanoi: ”Se, mikä on tapahtunut, on varoitus. Sen unohtaminen on rikos. Se täytyy pitää jatkuvasti mielessä.”⁴

Jatkettuani natsien mielen tutkimista uskon nyt voivani tarkentaa niitä varoituksia, joita meidän on tästä historian jaksosta syytä havaita. Seuraavissa kahdessa luvussa en siis tyydy ainoastaan pohtimaan syitä, jotka saivat natsien ajattelutavan kehittymään sellaiseksi kuin se oli, vaan lisäksi kukin luku havainnollistaa aina jotain tiettyä, mielestäni nykyajalle varteen otettavaa varoitusta. Kirjan lopussa käsittelen näiden varoitusten relevanssia.

Puhun varoituksista, koska historialla ei minun nähdäkseni ole tarjota mitään varsinaisia oppeja. Kuinka usein esimerkiksi saamme lukea sosiaalisesta mediasta, että poliitikkojen olisi pitänyt oppia Hitlerin kaudesta, ettei vieraiden valtojen suhteen pidä harjoittaa myönnytyspolitiikkaa. Winston Churchillin muistutetaan varoittaneen tekemästä myönnytyksiä Hitlerille, joten myönnytyspolitiikka on väärin. Mutta ei historia sillä tavalla toimi. Vaikkei Churchill harjoittanutkaan myönnytyspolitiikkaa Hitlerin kohdalla, Stalinin kohdalla hän harjoitti sitä hyvinkin voimakkaasti.⁵ Mitä me tästä siis opimme? Että myönnytyspolitiikkaa voi harjoittaa tietyissä tilanteissa ja olosuhteissa, kun taas toisissa ei?

Siinä missä oppi on tiukka sääntö, varoitus on pelkkä tendenssi. Lääkäri ei voi väittää lääketieteen opettavan, että tupakoitsijat kuolevat nuorempina – elävähän jotkut tupakoitsijat satavuotiaiksi – mutta hän voi kuitenkin varoittaa tupakoinnin vaaroista. Se on arvokas neuvo, vaikkei yhtä määräävä kuin oppi.

Tällä historian jaksolla on merkitystä. Moni demokratia on tätä nykyä uhattuna, ja meidän on hyvä olla tietoisia keinoista, joilla tulevat tyrannit luultavimmin pyrkivät riistämään meiltä vapautemme. Pidän kuitenkin mielessäni, että käsillä oleva teos on historiankirja, ei poliittinen

kannanotto. Ja että tuntematta historiaa ei varoituksia voi käsittää niiden koko laajuudessa.

Ensimmäisiä tutkimusteni mittaan oppimiani asioita on se, että voidaksemme ymmärtää, miksi natsien mieli toimi juuri niin kuin se toimi, meidän on käsitettävä seuraava perustavanlaatuinen tosiseikka: me kaikki olemme tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottuja olentoja. Se saattaa tuntua päivänselvältä, mutta kokemukseni mukaan usein ei täysin käsitetä, kuinka laajalti aika ja paikka meitä muokkaavat.

Tämä seikka tuli vahvasti esiin 1990-luvun alkupuolella valmistuneesta elokuvasta *The Stolen Child*, jonka olin sekä antanut toimeksi että jonka vastaavana tuottajana toimin.⁶ Se kertoi Alojzy-nimisestä puolalaispojasta, jonka natsit sieppasivat tämän äidiltä vuonna 1942 Alojzyn ollessa nelivuotias. SS-järjestön johtaja Heinrich Himmler halusi siepata kaikki ”rodullisesti suotavina” pidettävät puolalaislapset lähetettäväksi Saksaan. Tämän epäinhimillisen käytännön nojalla Puolasta viety Alojzy annettiin natsimieliselle saksalaispariskunnalle adoptoitavaksi. Poika oli verrattoman onnellinen uudessa kodissaan ja rakasti saksalaista ottoäitiään. Hänellä ei ollut muistoja varhaisista vuosistaan Puolassa.

Sodan päättyessä Alojzy oli seitsemän vanha, ja hän ”parkui” kuullessaan, että Saksa oli nujerretty. Muutamaa vuotta myöhemmin hänen oikea äitinsä löysi hänet, ja poika sai kuulla järkyttävän totuuden: hän ei ollutkaan saksalainen vaan puolalainen. Aluksi Alojzy kieltäytyi uskomaasta asiaa, eikä ihmekään, olihan hänet kasvatettu pitämään puolalaisia ”ali-ihmisinä”. Lopulta hänen oli kuitenkin pakko hyväksyä, ettei hän ollut sitä, mitä oli luullut olevansa.

Voiko olla tämän selvempää esimerkkiä siitä, kuinka voimakkaasti tilanne vaikuttaa käsityksiimme? Ja Alojzyn tarinaa voidaan vielä pitää onnekkaana, kun otetaan huomioon, että suurin osa natsien sieppaamista puolalaislapsista ei milloinkaan päässyt palaamaan alkuperäiseen kotiinsa. Kuinka moni heistä eli koko elämänsä luullen itseään saksalaiseksi, pettyneenä siihen, että Hitler oli hävinnyt sodan?

Alojzyn tarina osoittaa senkin, kuinka voimakkaasti aikakauden lisäksi myös paikka jossa elämme vaikuttaa osaltaan mentaliteettiimme. Tämän

sain kokea erittäin vahvasti käydessäni kahdessa historiallisesti hyvin merkittävässä paikassa, Jerusalemissa ja Varanasissa, ja tarkastellessani, miten nuo kaupungit olivat vaikuttaneet Jeesukseen ja Buddhaan. Oli helppo käsittää, että näiden uskonnon merkkimiesten sanat ja teot heijastelivat hyvin pitkälle paikkoja, joissa he olivat sattuneet elämään ja kuolemaan. Jeesus ei olisi raivonnut rahanvaihtajille Jerusalemin temppelissä, jos paikalla ei olisi ollut hänelle niin suurta merkitystä, eikä Buddha olisi pitänyt ensimmäistä saarnaansa Sarnathissa Ganges-joen rannalla Intiassa aivan lähellä pyhää Varanasin kaupunkia, ellei hän olisi ymmärtänyt kyseisen paikan hengellistä merkitystä. Tällaisten yhteyksien esiin nostaminen on mielestäni tärkeää, koska etenkin populaarikulttuurissa historian merkkihenkilöt on tavattu irrottaa kontekstistaan.

Toisinaan historiassa käy niin, että olosuhteet muuttuvat merkittävästi elämän aikana. Näin oli käynyt monille tapaamilleni natsiaatteen kannattajille. Asiat, joita he olivat 1930-luvulla oppineet pitämään varmoina, kumoutuivat vuonna 1945 koetun tappion jälkeen. Usein se jätti heidän mieleensä perustavanlaatuisen repeämän. Sodan jälkeen he käsittivät, että maailman silmissä natsiaate oli tyrmistytävä, mutta heidän oli mahdoton hyväksyä sitä, että he itse olisivat tehneet mitään väärää Kolmannen valtakunnan vielä kukoistaessa. ”Ymmärtäisit, jos olisit itse kokenut sen”, heillä oli tapana sanoa. Tämä tunne sai osan heistä myös toistelevaan myyntiä ”hypnoosista” eli että he muka olisivat langenneet Hitlerin lumoihin ja havahtuneet siitä vasta Führerin ammuttua kuulan kalloonsa 30. huhtikuuta 1945.

Se on tietenkin hölynpölyä. Ei ketään hypnotisoitu natsiksi. Sen sijaan heidän oli käsittääkseni vaikea ilmaista sisäistä kahtiajakautuneisuuttaan, ”natsiminää” ja toista ”minää”, joka nyt myönsi natsien syyllistyneen hirmutekoihin. Tässä yhteydessä meidän täytyy pitää mielessämme, että kahtiajako syntyi vasta Saksan kärsittyä tappion. Jos natsit olisivat voittaneet sodan, he melko varmasti olisivat pysyneet aatteelleen uskollisina.

Oman kulttuurimme muuttuessa olen nähnyt jotain samankaltaista, vaikkakin paljon pienemmässä mittakaavassa. Varttuessani 1960-luvulla tapasin usein suosikkisetaani, joka oli syntynyt Skotlannissa 1900-luvun alussa. Hän oli hurmaava mies, ystävällinen ja kitsastelematon, mutta

hän karsasti homoseksuaalisuutta vahvasti. Usein hän laukoi homofobisia huomautuksia, joista hänet nykyään oikeutetusti tuomittaisiin. Mutta siihen aikaan, kun hän huomautuksiaan päästeli, homoseksuaalinen kanssakäyminen oli vielä laitonta, ja setäni kommentit heijastelivat samaa, mitä moni muukin ajatteli. Pitäisikö minun siis näin jälkeensä antaa hänelle anteeksi vai tuomita hänet? Ollessani luentomatkalla Kapkaupungissa kerroin tarinan eräälle Etelä-Afrikan merkittävimmistä historian tutkijoista, ja muistan hänen vastanneen: ”Nyt kun apartheid on kaatunut, meillä täällä kaikilla on samanlaisia setiä [– –].”

Tässä kirjassa tutkin ensimmäistä kertaa työurani aikana sitä, miten psykologia tieteenalana voi auttaa ymmärtämään natsien mentaliteettia, ja behavioristinen, sosiaali- ja neuropsykologia ovat tarjonneet minulle arvokkaita näkemyksiä. Vasta keskustellessani akateemisten psykologian tutkijoiden kanssa ja lukiessani aiheeseen liittyviä tieteellisiä artikkeleja tajusin, kuinka valtavasti näillä alueilla on viime vuosina edistytty.

Etenkin verrattain nuoresta evoluutiopsykologiasta on ollut oman tutkimukseni kannalta suurta hyötyä. Toisinaan meiltä pääsee unohtumaan, että aivomme ovat kehittyneet muinaisten esi-isiemme vielä metsästäessä aroilla, eikä evoluution kannalta ole kulunut riittävästi aikaa kovin suuren muutoksen syntymiseen. Evoluutiopsykologian kaksi uranuurtajaa, professorit Leda Cosmides ja John Tooby uskovat, että ”avain modernin mielen toiminnan ymmärtämiseen” on sen ymmärtäminen, että mielen piirit ”on suunniteltu ratkaisemaan metsästäjä-keräilijä-esi-isiemme arjen ongelmia”. Jos et usko, mieti, miksi niin moni pelkää käärmeitä, vaikka useimmissa kehittyneen maailman kolkissa ”pistorasiat muodostavat suuremman uhan kuin käärmeet”. Siitä huolimatta tuskin kukaan kärsii pistorasiafobiasta.⁷

Viimeaikaisesta kognitiivisten vinoumien kuten oikeudenmukaisen maailman hypoteesin ja negatiivisten ennakkoluulojen tutkimuksesta on niin ikään ollut hyötyä. Olosuhteet ovat kyllä muuttuneet natsien ajoista, mutta kognitiivisia vinoumia on ollut yhtä lailla silloin kuin on nykyäänkin.

Olen silti käyttänyt tätä materiaalia säästävaisesti ja varoen, pitäen aina mielessäni, että kyseessä on psykologian tutkimustuloksista ajoittain

ammentava historiankirja, ei psykologiankirja, jossa hyödynnetään historian tutkimusta. Mielestäni ei esimerkiksi ole järkevää yrittää tehdä psykoanalyysia natsijohtajille heitä tapaamatta. Jos sille tielle lähteminen houkuttaa, kannattaa lukea amerikkalaisen psykoanalytikko Walter Langerin sodan aikana CIA:n edeltäjälle OSS:lle kirjoittama pitkä analyysi Hitleristä. Se on spekulatiivista spekulatiivista päälle ja suurelta osin suoranaista pötyä. Kenties naurettavin ajatus oli, että kaipausta päästä takaisin äitinsä turvalliseen kohtuun olisi saanut Hitlerin rakennuttamaan korkealle Baijerin Kehlstein-vuoren huipulle Kotkanpesäksi nimetyn teehuoneen, johon pääsi tunnelin päässä olevalla hissillä. ”Jos pyydetäisiin suunnittelemaan paikka, joka symboloisi paluuta kohtuun”, Langer kirjoitti, ”voisi tuskinta keksiä mitään Kehlsteinia parempaa.”⁸ Tämä on silkkaa hölynpölyä. Kehlsteinin huipulla sijainnut teehuone ei ollut edes Hitlerin oma idea. Se oli rakennettu hänen sihteerinsä Martin Bormannin aloitteesta, eikä Hitler ollut paikasta erityisen innoissaan.⁹ Hän viihtyi paljon paremmin kotonaan Berghofissa, joka sijaitsi alempana Obersalzbergissa ja jonka freudilainen psykiatrikaan ei voisi väittää muistuttavan kohtua.

Oli Langer sentään Hitlerin aikalainen, vaikkei koskaan tavannutkaan tätä. Olisi väistämättä vieläkin arveluttavampaa yrittää analysoida pahamaineisten natsien psyykeä nyt, kauan heidän kuoltuaan. Moisella spekuloinnilla saadaan usein vain muotoiltua heihin liittyviä kysymyksiä uudelleen ja mahdollisesti lähes vapautettua heidät rikoksistaan. Sitä paitsi sodan jälkeen tehdyt yritykset jonkin natsseille ominaisen ”persoonallisuustyyppin” määrittelemiseksi ovat epäonnistuneet hämmästyttävässä määrin.¹⁰

Ajatus jonkin ”natsipersonallisuuden” olemassaolosta on juuri sellaista lokeroajattelua, jota on pyrittävä välttämään. John Watsonin kaltaiset behavioristit olivat väärässä luullessaan, että ihmiset olisivat loputtomasti muotoiltavissa ja että ympäristö voisi muuttaa heitä merkittävästi, kuten oli myös Egon Moniz kuvitellessaan, että otsalohkon lobotomialla voitaisiin parantaa ”mielenterveyden häiriöitä”,¹¹ ja aivan yhtä virheellistä olisi lähestyä tätä historian jaksoa tuollaisesta määrävästä näkökulmasta. Yleistämistä on vältettävä niin psykologiassa kuin historian tutkimuksessakin.

On ymmärrettävää, että moni haluaisi uskoa ihmisen käyttäytymisen olevan selitettävissä yhdellä ainoalla syyllä, etenkin sellaisella, joka selittäisi kauheat rikokset, mutta näin ei kuitenkaan koskaan ole.

Sen vuoksi historian tutkimukseen on suhtauduttava nöyryydellä, ja aivan samassa hengessä täytyy suhtautua myös psykologian tutkimustulosten soveltamiseen historiaa tutkittaessa. Pidän aina mielessäni erään maailman johtaviin neuropsykologeihin kuuluvan tutkijan muistutuksen siitä, että ”on hirvittävän monimutkainen prosessi yrittää setviä ihmisen sosiaalisen käyttäytymisen biologiaa”.¹² Siihen, keitä me olemme, vaikuttavat hurjan monet eri tekijät kuten geneettinen perimämme, syntymää edeltävä ympäristömme, vanhempiemme sosioekonominen asema, lapsena oppimamme käyttäytymismallit, koulutuksemme ynnä muut seikat. Me kaikki olemme tulosta valtavasta määrästä eri ympäristötekijöitä ja biologiaa.

Muutama sananen tämän kirjan nimestä ja sisällöstä. ”Natsin mielellä” tarkoitan monia erilaisia natsien mentaliteetteja: sekä vankkumattomien natsiaktiivien että muidenkin hallintoa tukeneiden ajattelutapoja. Haluan myös korostaa, että vaikka pyrinkin tässä kirjassa ymmärtämään hirvittäviin rikoksiin syylistyneiden ajattelua, tarkoituksenani ei silti ole antaa heille vapauttavaa tuomiota. Ymmärtäminen on eri asia kuin hyväksyminen. Jokaisella tässä kirjassa esiintyvällä oli mahdollisuus valita, ryhtyäkö julmuuksiin vai ei. On suuri vääryys, että monikaan heistä ei sodan jälkeen joutunut niistä kunnolla edesvastuuseen.

Rakenteeltaan kirja on pitkälti kronologinen, minkä ansiosta pystymme näkemään, miten eri mentaliteetit ajan mittaan kehittyivät. Tuon esiin monia silminnäkijöiden kokemuksia, jotka olen valinnut edustamaan Kolmannen valtakunnan eri arkkityyppejä, ja moni näistä lausunnoista tulee nyt julkaistuksi ensimmäistä kertaa. Tämän kirjan materiaali punoutuu tunnettujen natsien kuten Himmlerin, Röhmmin, Heydrichin, Streicherin, Göringin ja tietenkin Hitlerin tarinoihin. En pyri käymään läpi näiden julkisuuden henkilöiden koko elämäkertaa, vaan keskityn heidän mentaliteettinsa kehitykseen.¹³ Myös natsipropagandisti Joseph Goebbelsillä on tärkeä osa tässä historiassa. Hän oli pitkälti vastuussa ”mielen ja hengen mobilisoinniksi” nimittämästään tavoitteesta saada

kaikki ”oikeina saksalaisina” pitämänsä ihmiset innostumaan natsiaatteesta 1930-luvulla.¹⁴

Goebbels on kiinnostanut minua siitä saakka, kun käsikirjoitin ja tuotin hänestä elokuvan yli kolmekymmentä vuotta sitten. Muistan elävästi, kuinka haastattelin elokuvaa varten tunnettua saksalaisnäyttelijää, Margot Hielscheriä Berliinissä hänen pukuhuoneessaan, ennen kuin hän astui näyttämölle. Hielscher oli haastattelun aikaan vähän yli 70-vuotias, ja hän kertoi Goebbelsin suuresta vaikutusvallasta Saksan elokuvateollisuudessa. Eniten minua jäi kuitenkin askarruttamaan muuan lausahdus, joka oli melkein pelkkä sivuhuomautus. Hielscher sanoi, ettei ollut koskaan tavannut ”poliitikkoo”, joka olisi ollut yhtä ”charmantti” kuin Goebbels, ja hän vertasi tätä suopeasti ”muutamiin suuriin filmitähtiin”.¹⁵ Goebbelskö oli ”charmantti poliitikko”? Kuinka se oli mahdollista? Goebbels oli pahimpiin sotarikollisiin lukeutuva natsi, joka ylisti juutalaisten tuhoamista 1940-luvun alkupuoliskolla.

Kolmatta valtakuntaa ”kultakautena” pitäneen Waffen-SS-upseerin tapaaminen oli saanut minut hyvin mielteliäksi, ja niin sai myös Margot Hielscherin tapaaminen. Kumpikin pani minut pohtimaan, miten itse olisin käyttäytynyt, jos olisin elänyt tuon historiallisen jakson Saksassa. Mutta koska me kaikki olemme tulosta oman biologiamme ja meitä ympäröivien olosuhteiden monisyydestä kudoksesta, en voi päästä asiasta varmuuteen.

Sitten esitin itselleni toisen asiaan liittyvän kysymyksen: Miten käyttäytyisin, jos oma elämäni muuttuisi jyrkästi?

Toisinaan luennoidessani ihmisten mentaliteetista sodan aikana kysyn kuulijoiltani, mitä he tekisivät, jos heidän olosuhteensa muuttuisivat äkillisesti. Kehotan heitä kuvittelemaan, että terroristit ovat teljenneet kaikki luentosalin ovet, ja että me, parisen sataa ihmistä, joudumme viettämään seuraavat kaksi vuorokautta täällä ilman vettä ja ruokaa. Ja kun kaksi vuorokautta sitten on kulunut, luentosaliin viskataan kuusi pulloa vettä, ja meille sanotaan, että mitään muuta emme saa seuraaviin kahteen vuorokauteen. Osaatko arvioida, miten toimitisit, kun vesipullot heitetään saliin? Tappelisitko vedestä hinnalla millä hyvänsä? Jakaisitko pullot muiden kanssa? Antaisitko etusijan niille, jotka vettä eniten tarvitsisivat?

Entä jos et osaisi arvioida omaa käyttäytymistäsi: kuinka hyvin tunnet itsesi?

Kuten moni tämän kirjan esimerkki havainnollistaa, ihmisten käyttäytyminen muuttui tilanteen muuttuessa. Haasteena on ymmärtää, miksi se muuttui niin kuin muuttui, ja mitä me voimme tuosta historiasta tänä päivänä oppia.

Hätkähdyttävän ajankohtainen teos natsismin historiasta

Palkitun historioitsijan analyysi natsien mentaliteetista näyttää vastaansanomattomasti, miksi nykyäänkin on elintärkeää taistella orastavia ääriliikkeitä vastaan.

Miten SS-joukot saattoivat syllistyä tekemiinsä rikoksiin? Miten juutalaisia lähietäisyydeltä ampuneet tappajat pystyivät hirmutekoihin? Miksi keskitysleirien komentajat olivat valmiita toimeenpanemaan joukkomurhia? Miten tavalliset saksalaiset saattoivat suvaita tämän kaiken?

Bestseller-historioitsija Laurence Rees kartoittaa teoksessaan natsien mentaliteetin nousua 1920-luvun marginaalipolitiikasta 1930-luvun vaalivoittoon ja joukkomobilisaatioon sekä holokaustiin ja natsihallinnon lopulliseen tuhoon asti. Teos perustuu entisten natsien ja natsijärjestelmässä kasvaneiden henkilöiden aiemmin julkaisemattomiin aikalaistodistuksiin ja uusimpaan psykologiseen tutkimukseen. Se piirtää esiin olosuhteet, jotka mahdollistivat väkivaltaisen ideologian kukoistuksen ja sen ylläpitämän hienostuneen propagandan. Samalla teos varoittaa saman voivan toistua nykyajassakin.

	 9 789520 470272
www.tammi.fi	32.01 ISBN 978-952-04-7027-2

Alkuperäispäälllys: Chris Bentham

